

traktare alltid kan förklara en agents beteende utifrån principer, även om agenten själv inte alls refererar till principer i sina bedömningar.

Även för utbyte av privata erfarenheter krävs en viss distansering och generalisering, och det är väl att byta erfarenheter som kommunikation och gemenskap – grunden för Benhabibs teori – oftast handlar om.

Att tänka utifrån alla andras synpunkt (kärnan i universalismen och Kants moral) kräver att vi är kontextbundna i vår bedömning, skriver Benhabib. Men jag undrar om det för hennes syfte – att förena universalism med kontextkänslighet – inte räcker med att vi är känsliga för den konkreta andra. Tror vi på varje persons unicitet blir varje situation tillräckligt unik. Detta, att universalism, som omvändbarhet, är gemenskap är i mina ögon Benhabibs viktigaste insikt. Precis som i individens liv och utveckling är motsättningen mellan autonomi och gemenskap skenbar. Verklighet autonomi förstärker gemenskapen, för gemenskap är att se den konkreta andra, den andra som annorlunda, och inte som en projektion av det egna jaget. Mot empati som identifiering och därpå baserad medkänsla sätter Benhabib därför Hanna Arendts idé om "utvidgad mentalitet".

Min sammanfattning blir att *Autonomi och gemenskap* innehåller viktig kritik av formell universalism av kantianskt snitt och ett hedervärd försök att öppna dörrarna mellan den kantianska och den aristoteliska

traditionen. Tyvärr är den föreslagna blandteorin inte så fyllig, främst på grund av att analyserna av det narrativa subjektbegreppet och det kontextuella omdömet är otillräckliga. Och vem ska föra de stummas talan i det diskursetiska samhället?

Åsa Carlson

1 Benhabibs parafra av Onora O'Neill.

2 Detta skedde under en konferens om bland annat feminism och etik i Oslo, juni 1994. Den exakta ordalydelsen – förresten på engelska – är jag inte helt säker på, men andemeningen var denna.

3 Jane Flax formulering.

Allan Gibbard: *Wise Choices, Apt Feelings. A Theory of Normative Judgment*, Oxford: Clarendon Press, 1990.

Allan Gibbards tjocka men täta bok *Wise Choices, Apt Feelings* upptas till största delen av ett försök att besvara frågan vad det innebär att fälla normativa omdömen, eller, som han också uttrycker det, vad det innebär att hävda att något är rationellt i vidaste mening; att något "makes sense to do, think or feel" (s 34–5).

Gibbards svar på frågan är i en

första approximation att den som faller ett normativt omdöme om något därmed uttrycker att han accepterar normer som tillåter, påbjuder eller förbjuder det.

Det är inte fråga om att normativa omdömen skulle vara ett slags kryptiska rapporter om att man accepterar de och de normerna, i stället är det så att det normativa omdömet uttrycker ett mentalt tillstånd som består i att man accepterar vissa normer. Detta i analogi med hur ett omdöme om något sakförhållande kan sägas uttrycka ett tillstånd som består i att man hyser vissa trosföreställningar. Att exempelvis fälla det normativa omdömet "Man bör tänka efter innan man utkräver hämnd" är alltså enligt Gibbards synsätt att uttrycka att man accepterar normer som påbjuder eftertanke före hämnd. "Norm-expressivism" är det fula namnet på denna vid första anblicken kanske lite platta lära.

Teorier som ställer upp bestämda kriterier för rationalitet, så som t ex Ramseys axiom, förkastar Gibbard som analyser av rationalitet i den vida mening han intresserar sig för. Skälet är att de, som analyser av vad det innebär att hävda att något är rationellt, inte ger utrymme för frågan om något som uppfyller kriterierna är rationellt. Sådana analyser är därför olämpliga för "grundläggande undersökningar om hur man bör leva" (s 34). (Detta igenkänns av ett tränat öga som en variant av G E Moores notoriska

"Open Question" argument, som Gibbard (tillsammans med Stephen Darwall och Peter Railton) också försvarar en försvagad version av i den läsvärda "Toward fin de siècle Ethics: Some Trends", *The Philosophical Review*, vol 101, No 1, January 1992.)

Gibbards teori om normativa omdömen är en integrerad del av en mera övergripande vision av de psykologiska och semantiska aspekterna av människans normativa verksamheter. Han framspekulerar en nog så trolig darwinistisk förklaringskiss gällande människans normativa beteende och den roll det spelar i hennes liv. Gibbards analys av vad det innebär att fälla normativa omdömen är utformad för att passa in i den förklaringskissen. Hans filosofiska projekt är alltså ett exempel på "naturaliserad" filosofi i den meningen att han gärna använder sig av teorier och begrepp hämtade från andra, inte speciellt filosofiska teorier. I Gibbards fall handlar det i synnerhet om evolutionsteori.

Hans spekulativa darwinistiska teori om normativa omdömen går grovt sett ut på att en psykisk mekanism, nämligen (tidigare nämnda) acceptans av normer, har utvecklats i kraft av dess centrala roll i normativa diskussioner med stamfränder. Det är en mekanism som i normativa diskussioner bidrar till att uppnå praktisk konsensus. Konsensus möjliggör koordinerad motivation till låga kostnader i form av kon-

flikter och kontroll. Detta i sin tur tillåter framgångsrika samarbetsprojekt vilket förklarar mekanismen. De egenskaper som gör att normativa diskussioner kan leda i riktning mot värdefull konsensus är "en ömtålig kombination av fasthet och övertalbarhet" hos deltagarna, en "viss känslighet för krav på konsistens" och "normativ styrning", dvs det att vi tenderar att handla enligt de normer vi accepterar (s 80). Att deltagarna accepterar och uttrycker normer är sådana diskussioners råmaterial.

Med utgångspunkt i sin, här bara grovt skisserade, naturaliserade syn på normativa omdömen diskuterar Gibbard också vilka anspråk på objektivitet och auktoritet i normativa frågor som är rimliga samt huruvida filosofins ofta extrema krav på konsistens och teoretisk systematik kan försvaras. Hans slutsatser är i dessa senare sammanhang ofta försiktiga och något vaga, men tycks mig i gengäld ofta välgrundade.

I stort sett skriver Gibbard bra även om resonemangen ibland framställs på ett onödigt, och förhoppningsvis ofrivilligt, snårigt sätt, stundom anar man en också en ansats till humor. Boken bör tveklöst läsas, i synnerhet som jag i det som följer endast berör delar av dess innehåll.

Analysen av normativa omdömen
Gibbards vägledande uppfattning om hur normativa omdömen ska

analyseras sammanfattas i ett slags metodförklaring: "Håll fast vid tesen 'Att kalla något rationellt är att gilla [endorse] det', sök sedan efter en innebörd av 'gilla' sådan att tesen är sann" (s 6). Gibbards projekt går alltså redan från start ut på att framställa en non-kognitivistisk teori om normativa omdömen, alltså en teori enligt vilken normativa omdömen inte uttrycker *föreställningar om*, utan *inställningar till* föremålet för omdömet. Släktskapen med äldre non-kognitivistiska teorier som Alfred Ayer och CL Stevenson är tydlig. Gibbards eget bidrag till non-kognitivismen ligger i hans teori om det gillande det är fråga om.

De tidigare emotivistiska varianterna av non-kognitivism hävdade att vi uttrycker känslor då vi fäller normativa omdömen. Ett problem de hade att brottas med var att det inte är lätt att finna någon sorts känsla som undantagslöst åtföljer ens våra djupast integrerade normativa omdömen. Sådant som "Man bör inte exempel kunna sägas – och hävdas – utan att talaren hyser någon särskild emotion över huvud taget.

Detta problem tycks dock vid närmare påseende inte ha något speciellt att göra med att normativa omdömen – som emotivisterna hävdade – skulle uttrycka någon sorts *känsla*. Problemet är att det är en sorts inställning hos talaren som uttrycks. Svårigheten att ange vilken inställning som uttrycks av normativa omdömen är speciellt tydligt

för mer komplexa och teoretiska normativa omdömens del. Vilken inställning (och till vad) som uttrycks i text av "Alla alternativa handlingar i en situation kan inte vara fel" eller "Om vi saknar fri vilja så är alla handlingar som utförs moraliskt riktiga" är inte lätt att säga.

Ett annat känt problem för non-kognitivisterna har sin grund i att normativa omdömen på ett flagrant sätt envisas med att bete sig på samma sätt som så kallade faktuelle omdömen. Logiska konnektiv och kvantifikation tycks fungera likadant i normativa omdömen som i faktuelle omdömen. Exempelvis tycks "Det är rätt att straffa Jago" följa från "Det är rätt att straffa bovar" och "Jago är en bov". En viktig uppgift för non-kognitivisten är att förklara hur detta är möjligt trots den stora skillnad mellan faktuelle och normativa uttåg som non-kognitivisten insisterar på. Dessa non-kognitivistiska problemkomplex anser Gibbard sig ha löst med sin teori om att normativa omdömen uttrycker acceptans av normer.

Att acceptera en norm har en psykologisk och en logisk sida. Psykologiskt involverar det, som bekant, dels att vara disponerad att hävda normen, dels att vara i någon mån disponerad att handla enligt den. Det tillstånd vi befinner oss i då accepterar en norm är enligt Gibbard "det tillstånd, vilket det än är, om något, som ger upphov till detta syndrom av hävdande av normen

och normativ styrning av den" (s74). Liksom Stevenson lägger också Gibbard en preskriptiv aspekt till analysen av normativa omdömen, alltså något i stil med: "Acceptera det du också!" (s173). Gibbards evolutionistiska bakgrundsteori antyder också varför ett sådant "konversationellt tryck" skulle ackompanjera hävdanden av normer: det är en del i den mekanism som tenderar att skapa konsensus.

Gibbards karakteristik av vad det innebär att acceptera normer lägger emellertid stor betoning på den logiska aspekten av normativa omdömen, den "normativa logiken". Det är den som utför arbetet i lösningen av de nämnda non-kognitivistiska problemen.

Att acceptera normer innebär, enligt Gibbard, att utesluta vissa möjliga kombinationer av fakta och normer, "faktuelle-normativa världar" som Gibbard uttrycker det. Det normativa meningsinnehållet hos normativa omdömen identifieras sedan med mängden av de faktuelle-normativa världar som omdömet utesluter. Nu vill man veta två saker: Vad en faktuell-normativ värld är och vad det innebär att utesluta mängder av sådana.

Först de faktuelle-normativa världarna. Om vi tills vidare endast beaktar normer för handlingar – trots att normer för känslor, som vi ska se, spelar en viktig roll i Gibbards metaetik – så är ett sätt att fatta vad en faktuell-normativ värld är att se den som en möjlig värld där varje

handling är antingen plikt, rätt eller fel. Ett annat, kanske mindre svår-
begripligt, sätt är att se en faktuell-
normativ värld som en komplett
uppsättning trosföreställningar an-
gående världens faktiska beskaffen-
het, v , samt en komplett uppsättning
normer, n , (v, n) med andra ord. Att
 n är komplett innebär att den för
varje handling som utförs enligt v
implicerar ett partikulärt normativt
omdöme med innebörden att den
antingen är rätt, fel eller plikt.
Gibbards norm-expressivism kan
alltså mer exakt formuleras som
följer. Att fälla ett normativt om-
döme är att uttrycka ett mentalt
tillstånd som karakteriseras av att
vissa kombinationer av normativa
system och faktuelle möjligheter
utesluts.

Vad står då "utesluta" (*rule out*)
för i det här sammanhanget? Gib-
bard kan ju som non-kognitivist inte
gärna mena "betrakta som falsk"
eller "förneka". För att reda ut vad
som avses måste vi först veta vad
det innebär att ett normativt om-
döme gäller i *en* faktuell-normativ
värld: "Man bör inte hålla gift i örat
på sin bror" gäller i (v, n) om och
endast om "Man bör inte hålla gift
i örat på sin bror enligt n ", är sann
i v . Det normativa meningsinne-
hållet i omdömet identifieras med
mängden av de faktuelle-normativa
världar där omdömet *inte* gäller. Att
en mängd av faktuelle-normativa
världar utesluts av ett normativt
omdöme innebär således blott att
det normativa omdömet inte gäller

(enligt kriteriet ovan) i någon dem.
Ett triviale exempel på en sådan
värld är en där det är rätt att hålla
gift i sin brors öra (enligt "den
världens" normer).

Så här långt kan så vitt jag förstår
även en kognitivist acceptera Gib-
bards teori, och det är alltså inte i
den normativa logiken hans ex-
pressivism skiljer sig från kogniti-
vism. Finns det någon skillnad när
det kommer till kritan så ligger den
i det att normativa omdömen till
skillnad från faktuelle inte "rep-
resenterar sitt innehåll". Jag åter-
kommer till det.

Gibbards logiska apparat tillåter
oss att göra reda för de logiska re-
lationerna mellan normativa omdö-
men. Ett exempel: Omdömet (1)
"Alla skurkar bör straffas" har som
normativt meningsinnehåll uteslu-
tandet av de faktuelle-normativa
världar där det finns skurkar som
det vore fel att straffa. Från detta
omdöme tillsammans med omdömet
(2) "Jago är en skurk" följer att han
bör straffas: Vi utesluter med (2) alla
faktuelle-normativa världar utom de
där Jago är en skurk och med (1) de
världar där det finns skurkar som
inte bör straffas. I alla kvarvarande
världar bör Jago straffas.

Normativa termer i komplexa
kontexter kan behandlas med sam-
ma medicin: "Om Jago hade varit
en god människa så skulle han inte
ha dragit Othello vid näsan" kan
förslagsvis tolkas som ett uttryck
för uteslutandet av de faktuelle-
normativa världar där Jago i hög

grad vinnlägger sig om att följa de världarnas normer men ändå drar Othello vid näsan.

Även om denna teori har resurser att hantera de mer primitiva non-kognitivismernas problem med normativa uttrycks logiska relationer och funktion i komplexa kontexter kan man vid introspektion tycka sig finna att det helt enkelt är falskt att vi befinner oss i, och än mindre uttrycker, något tillstånd som det Gibbard beskriver när vi fäller normativa omdömen. Gibbard oroas inte av denna jordnära invändning. Att fälla ett omdöme om något har så att säga en psykologisk insida, det "känns" på ett visst sätt att fälla det. Det är naturligtvis inte denna "insida" hos inställningar som Gibbard tror sig tydliggjort med sin normativa logik. Om denna kan inte mycket sägas enligt hans uppfattning. (Som antyddes ovan koncentreras även hans idéer om normativ psykologi på de yttre manifestationerna av inre tillstånd.) Hans avsikt är i stället att klarlägga meningsinnehållet i normativa omdömen. Detta kräver att deras logiska relationer och deras relationer till världen klargörs. Den logiska aspekten av normativ mening – dvs vad som följer från normativa omdömen – bestäms av de mängder av faktuellanormativa världar som utesluts av normativa utsagor enligt ovan. Anknytningen till världen består för normativa omdömen i att motivera till handling.

Dessa två aspekter av normativ

mening är, menar Gibbard, analoga till de logiska och empiriska aspekterna av faktuell utsagors mening: de utgör tillsammans vårt arbetsmaterial för tolkning. Vi tolkar faktuell utsagor dels med hjälp av hypoteser om logiska relationer mellan dem och dels med hjälp av hypoteser om de omständigheter de rimligen kan yttras i. På samma sätt tolkar vi normativa omdömen genom att uppställa hypoteser dels om logiska samband med andra omdömen och dels om talarens handlingsdispositioner. Gibbards normativa logik utgör alltså ett led i en naturaliserad tolkningsteori för normativt språk. Det mentala tillståndet att acceptera normer, dvs att utesluta faktuell normativa världar, utgör en länk mellan biologi och normativ logik.

Även om Gibbard har konstruerat en fungerande logik för non-kognitivistiska normativa omdömen, så är det ju därmed inte sagt att non-kognitivismen är en rimlig lära. Gibbard försöker ge ny substans åt den gamla non-kognitivistiska kärnidén att faktuell omdömen uttrycker föreställningar om något medan normativa omdömen uttrycker inställningar till något. I hans version av skillnaden mellan fakta och normer handlar det om att normativa omdömen till skillnad från faktuell inte behöver representera sitt innehåll för att vara korrekta. Vi kan säga att *X korresponderar* mot *Y* om och endast om *X* tenderar att förändras systematiskt med *Y*. I

Gibbards terminologi är det nu så att *X* representerar *Y* om och endast om *X* korresponderar mot *Y* och det är resultatet av en avsikt (artificiell representation) eller en darwinistisk adaptation (naturlig representation).

Visserligen kan normativa omdömen sägas representera fakta i Gibbards ganska svaga mening. Men de fakta som kan representeras är, hävdar Gibbard med emfas, inte omdömet innehåll, utan komplexa fakta om den som faller omdömet och hans omgivning (så som att vissa omdömen främjar det som våra normativa förmågor är adapterade att främja, dvs konsensus).

Tanken att normativa omdömen inte representerar normativa fakta är inte ny. Om *X* representerar *Y* så kan *Y* (delvis) förklara *X*, och många har länge hävdats att vi inte behöver hänvisa till normativa fakta (eller ens till någon speciell klass av "vanliga" fakta) i de bästa förklaringarna av normativa omdömen. Enligt Gibbard är det i stället normativa omdömens koordinerande funktion som förklarar dem. Med nödvändiga nyanseringar i ljuset av att även vanliga fakta kan koordinera och normativa omdömen kan representera fakta (t ex så kallade "tjocka" omdömen som "Det vore fejt!") är Gibbards ståndpunkt som följer: "Det finns inte någon klass av fakta som står i en relation till normativa omdömen som är parallell med den relation som våra omgivningars manifesterade fakta står i till våra omdömen om dem" (s 119).

Gibbard blåser visserligen nytt liv i den gamla fakta-norm distinktionen med sin teori om representation, men hans diskussion är också förvirrande. Jag undrar t ex varför så stor möda ägnas åt att övertyga om att normativa omdömen inte representerar sitt innehåll, när vi redan har fått reda på att deras innehåll är de kombinationer av faktuell-normativa världar som talaren utesluter, något som tycks föga lämpat för representation i Gibbards mening. Det är intressant att han i diskussionen om representation tycks lämna sin egen teori om normativt meningsinnehåll, och talar om "innehåll förstått på traditionella sätt" (s 118), vad nu det är.

Själv har jag tidigare varit njuget inställd till emotivism, expressivism och non-kognitivism i allmänhet. Gibbards norm-expressivism har givit mig anledning att ompröva den inställningen. Men hans bok ger också anledning att undra om skillnaden mellan kognitivistiska och expressivistiska läror är så stor egentligen. Kanske ligger det något i den lära som kan kallas "sannings-minimalism", (diskuterad i t ex Crispin Wrights *Truth and Objectivity*, Cambridge MA, 1992) eller den "kvasi-realism" som associeras med Simon Blackburns arbete (*Spreading the Word*, Oxford 1984). Enligt sannings-minimalismen kan satsen tillerkännas sanningsvärde, grovt sagt, om och endast om de ingår i normala inferentiella relationer och förekommer i sammanhang där det

finns bestämda kriterier för korrekt användning av de satser som används. (Enligt kvasi-realismen får vi åtminstone *kalla* satser sanna och falska om de uppfyller liknande villkor.) Satser som uttrycker normativa omdömen kan, enligt Gibbards teori, så vitt jag förstår, uppfylla dessa villkor och skulle då möjligen kunna vara (eller kallas) sanna och alltså värddiga kandidater för (att kallas) kunskap, vilket ju är just det som kognitivismen (eller "kvasi-kognitivism") hävdar.

Moral

Att hävda att det eller det är rationellt (*makes sense*) är alltså enligt Gibbard att uttrycka acceptans av normer som tillåter det. Men vilka sådana omdömen är då specifikt *moraliska*, kan man undra. Jo, det är de omdömen som uttrycker acceptans av normer för när vissa känslor är rationella, i synnerhet gäller det paret skuld-ilska (i en mening vid nog för att det ska vara troligt att känslorna förekommer i alla kulturer). Trogen sitt synsätt betraktar Gibbard dessa känslor som anpassningar under trycket från det naturliga urvalet. De identifieras med "syndrom av typiska orsaker, typiska uttryck och typiska handlingstendenser." Det som ligger bakom de reaktioner vi identifierar som uttryck för skuld och ilska är enligt detta synsätt komplexa mekanismer som kan förklaras inom ramarna för den vidare bilden av normativ diskussion och dess ten-

dens att producera konsensus och möjliggöra samarbete. Lite grovt kan Gibbards tanke illustreras av det kanske grundläggande och säkert uråldriga fallet där moraliska normer sanktionerar att den som saknar vilja (men inte förmåga) att samarbeta möter ilska, känner skuld och förhoppningsvis bättrar sig. På så vis fyller alltså moralen funktionen att koordinera känslor på ett sätt som skapar rättning i leden till låg kostnad och gagn för alla. Enligt Gibbard är moraliska normer så att säga normer för användandet av tämligen kostnadseffektiva påtryckningsmedel: ilska mot andra och skuld mot sig själv.

Skuld och ilska är endast de mest grundläggande moraliska emotionerna i Gibbards teori. Andra populära kandidater, såsom välvilja, känsla för ömsesidighet och rättvisa, respekt och värdighet får sin plats i teorin som känslor som ger en mer bestämd form åt normerna för de grundläggande emotionerna. Detta är inte särskilt nytt. Det som är nytt är att det serveras på ett aptitretande sätt i en fullt ut naturaliserad teoretisk omgivning.

Ett moralfilosofiskt problem som Gibbard har mycket lite att säga om är vad som är i sig gott och i sig ont. Jag kan tänka mig två möjligheter att komplettera Gibbards teori med en teori om intrinsikala värden, eller rättare sagt med en teori om vad omdömen om intrinsikala värden uttrycker.

Först kunde man bygga vidare på

Gibbards norm-centrerade teori och förstå omdömen av typen "x är intrinsikalt gott" som uttryck för att talaren accepterar normer som påbjuder att föremål och tillstånd med x i föredras framför sådana utan x . Den här tanken ligger nära Richard Hares idéer om värdeomdömen. Men man kunde också variera Gibbards idé om uteslutande av världar och tänka sig att omdömen om intrinsikalt värde tolkades som att vissa rangordningar av möjliga världar utesluts, så att t ex "lust är intrinsikalt gott" uttrycker att talaren utesluter (bland annat) alla rangordningar sådana att världar utan lust rankas högre än världar med lust, allt annat lika. Man kan ana att en sådan förståelse av omdömen om intrinsikalt värde skulle kunna göra reda för logiska relationer mellan värdeomdömen, t ex världens transitivitet, dvs det att om x är bättre än y och y är bättre än z , så är x bättre än z . x rankas ju högre än z i varje rangordning som uppfyller de båda villkoren "x är bättre än y" och "y är bättre än z".

En skillnad mellan dessa två sätt att förstå omdömen om intrinsikalt värde är att det endast enligt det senare synsättet är en öppen fråga om det som är bättre bör väljas framför det som är sämre. Det senare synsättet tillåter alltså att man är icke-utilitarist utan att vara konfys.

Auktoritet och objektivitet

Norm-expressivismen kan vid första anblicken tyckas lida av en slags

subjektivism: Vi uttrycker *vår* acceptans av system av normer. Men många av de normativa omdömen vi fäller betraktar vi inte som relativa till att vi själva accepterar vissa normer. Gibbard diskuterar tre versioner av denna insikt. (1) Vi betraktar inte normer som smaksaker. Om jag till exempel hävdar att det är fel att ljuga om kvinnorsandel så menar jag antagligen att det skulle vara fel även om jag inte tyckte det; även om jag inte accepterade normer som förbjöd lögn av det slaget. (2) Vi skiljer också vanligtvis mellan självpåtagna intressen och projekt (som att lära sig Shakespeares tragedier utantill), och sådant som är vettigt att göra i stort sett oavsett vad vi har antagit för målsättningar och hobbyer (som att andas mer eller mindre regelbundet eller kanske att göra något av sina talanger). (3) Vanligen ser vi inte heller de system av normer som *andra* accepterar som avgörande för vad som är vettigt för *dem* att göra. Vi menar ofta att det är vettigt för andra att handla enligt de normer *vi* accepterar. Vi har anspråk på normativ auktoritet, som Gibbard uttrycker saken.

Vad gäller skillnaden mellan smaksaker och seriösa normer påpekar Gibbard att vi ofta accepterar ovillkorliga normer, dvs normer vilkas giltighet inte är beroende av att vi accepterar dem. Om exempelvis "Man bör inte hålla gift i örat på sin bror" accepteras som en ovillkorlig norm implicerar den alla

konsistenta normer av formen "Man bör inte hälla gift i örat på sin bror även om ----". Där "----" kan fyllas med exempelvis "man anser att det är ett legitimt sätt att få makten".

Självpåtagna projekt och omsorger skiljer sig enligt Gibbard från sådana rationalitetskrav som inte är relativa våra val av projekt och intressen helt enkelt på det viset att de rena rationalitetskraven är *påbjudna* enligt normer för acceptans av normer – metanormer med andra ord – medan de självpåtagna projekten endast är *tillåtna* av våra metanormer.

Det tredje problemet är klurigare. Hur kan en norm-expressivist som Gibbard förstå de anspråk på auktoritet som vi har då vi hävdar (väl genomtänkta) normer gentemot andra som inte accepterar dem?

Vad Gibbard kallar kontextuell auktoritet är inte något problem: vi kan ibland ha skäl att anta att andra är som vi, hyser samma värderingar etc, men att vi är bättre skickade att bedöma någon viss fråga. "Sokratisk påverkan" är också en oproblematiserad form av auktoritet: man leds att inse vad man har skäl att acceptera givet sådant man redan accepterar.

Den svåra frågan är varför någon skulle låta sig påverkas av normativa diskussioners "konversationella tryck" bortsett från de fall där kontextuell auktoritet eller Sokratisk påverkan är aktuella. Frågan är om vi kan ha någon "fundamental auktoritet", som Gibbard uttrycker sig. Det handlar här om vilka meta-

normer vi ska acceptera: kan det att någon annan accepterar en norm vara ett skäl för oss att acceptera den även i de fall där varken kontextuell auktoritet eller Sokratisk påverkan är aktuella? Överraskande nog har Gibbard faktiskt ett argument för att så är fallet. Här är en skiss av argumentet: (1) Andras acceptans av normer har haft ett avgörande inflytande över vilka normer jag nu faktiskt accepterar. Man måste se en del av detta de andras tidigare inflytande som legitimt, ty annars hotar hyperskepticism: de normer jag nu accepterar skulle ju i så fall vara resultatet av illegitim influens. (2) Eftersom det inte är något speciellt med *tidigare* influens från andra så måste jag betrakta även framtida influens som möjligen legitim: andras acceptans av normer talar under vissa omständigheter för att jag ska acceptera dessa även framdeles. (3) Alltså måste jag på ett nyanserat sätt tillerkänna andra fundamental auktoritet (s 180).

Även om vi måste acceptera att andras omdömen har en viss fundamental auktoritet så som Gibbard argumenterar, så är det ytterst oklart vilken räckvidd och styrka den har. Frågor som "Vilka människor har legitima anspråk på normativ auktoritet?" och "Hur starkt talar det faktum att min fru anser att jag bör mörda kungen för att jag ska göra det?" får inget svar av Gibbard. Han nöjer sig med att konstatera att svaren på sådana frågor ges av de

metanormer vi accepterar. Hans argument för fundamental auktoritet säger att dessa metanormer antingen tillerkänner vissa andra någon grad av fundamental auktoritet eller driver oss till hyperskepticism.

Det är av intresse att se att detta argument inte är oförenligt med en koherentistisk syn på berättigad acceptans av normer. Man skulle kunna vilja invända att det är skillnad mellan att börja lära sig något (att skapa ett system av normer) och att sedan förfina sina uppfattningar (att expandera och öka koherensen i systemet). Man kunde tycka att fundamental auktoritet är legitim, i kraft av att vara den enda möjligheten, i det första steget men saknar betydelse i det andra steget. Den mogna människan har endast skäl att acceptera normer som passar väl in bland de uppfattningar *hon själv* har och andra saknar legitim fundamental auktoritet. Gibbards argument, tror jag, går just ut på att om hyperskepticism ska kunna undvikas så måste det i *ens eget* system av föreställningar finnas plats för metanormer som tillerkänner andra legitim fundamental auktoritet. Det är just metanormer som tillåter att andras inflytande kan vara legitimt som ger mig skäl att betrakta mitt system av föreställningar som avgörande för vad jag nu bör acceptera. Mitt system av föreställningar är ju trots allt resultatet av sådan influens.

Den här tolkningen av Gibbards argument gör det dock en smula svårt att se skillnaden mellan Sokra-

tisk påverkan och fundamental auktoritet: Gibbard har ju argumenterat för att vi har skäl att fästa viss vikt vid de normativa omdömen som andra hävdar *givet det vi redan tror*, t ex att hyperskepticism är orimlig. Men det är kanske i sin ordning. Sokratiske påverkan med utgångspunkt i grundläggande epistemiska metanormer är nog det som är värt att bevara i tanken på fundamental auktoritet.

Anspråk på objektivitet ligger nära anspråk på auktoritet. Att göra anspråk på objektivitet för de normer man accepterar är, enligt Gibbard, att göra ärliga anspråk på att andra ska acceptera dem. En person gör sådana anspråk "om han tror att hans åhörare rationellt sett måste acceptera det han hävdar: om de överordnade normer han accepterar, tillämpade på åhörarnas situation, kräver denna acceptans" (s 191). Våra anspråk på normativ objektivitet är följaktligen legitima i så mån som sådana "ståndpunktsberoende" metanormer är acceptabla. Argumentet för fundamental auktoritet gick just ut på att *några* sådana metanormer är acceptabla, men inte nödvändigtvis samma för alla personer, så vitt jag förstår.

Den grad av objektivitet som Gibbard tänker sig möjlig, förutom den som ges av de minimala rationalitetsvillkor som tolkning och förståelse kräver, samt, intressant nog, vissa minimala normativa villkor (normer som är alltför ruttna utesluts på innehållsmässiga grun-

der), är "modest" och "mänsklig": "För alla syften vi kan antas komma att ha är ett omdöme så objektivt det behöver vara om det klarar ett mänskligt test: att varje människa om hon hade alla egenskaper som krävs av en ideal normativ bedömare, skulle acceptera det" (s 203). Vilka krav som ställs på ideala normativa bedömare är ytterligare en fråga som våra bästa metanormer har att besvara.

Konsistens och normativ teori

I den värld Gibbards teori frammanar ägnar sig människor mycket och gärna åt att resonera med varandra om hur de bör tänka, känna och handla. De uppvisar en blandning av envishet och påverkbarhet, de tenderar att söka konsensus, men strävar normalt också efter att gynna sig själva. Normativa resonemang flyter i kraft av de varierande grader och arter av auktoritet de tillerkänner varandra samt krav på konsistens och normativ styrning, dvs tendensen att göra som man säger att man ska göra. Metoden för bedömning av ståndpunkter är en blandning mellan en pragmatik där det som står att vinna är koordinerade känslor och handlingar, och ett slags metodologisk intuitionism: "vi tror inte att vi kan kika in i en särskild värld av normativa fakta, men vi kan bete oss som om vi kunde det" (s 284). (Gibbards skäl till att acceptera denna intuitionistiska metod är att vi redan från början anser –enligt de normer vi nu accepterar–

att rent pragmatiska resonemang kan leda till oacceptabla normativa slutsatser.)

I praktiken avslutas nog ofta normativa diskussioner när man kommit fram till en någotsånär lovande lösning. Kraven på koherens och system kan förmodligen ofta sättas rätt lågt. Att lösningen kan komma att omförhandlas en annan kväll behöver inte vara något problem (det som finns att vinna på att nöja sig med tillfälliga lösningar är kortare diskussioner, kostnaden är omförhandlingar).

Gibbards vindlande diskussion avslutas med funderingar kring hur långt är det rimligt att driva normativa resonemang i riktning mot stabila system och teori. Om hans teori om moralens roll och funktion är riktig, hur hög grad av koherens är det då idé att eftersträva i normativa diskussioner?

En viss respekt för krav på konsistens är nödvändig för tolkning och normativ diskussion. Men moralfilosofer ställer ofta extrema krav på konsistens. Frågan är om dessa är rimliga, i synnerhet för en non-kognitivist som Gibbard.

Ett svar som Gibbard ger är indirekt pragmatiskt. Normativ diskussion kräver viss respekt för konsistens: man måste acceptera det som av alla inblandande betraktas som konsekvenser av det man hävdar. Men en sådan begränsad "lokal konsistens" blottställer oss för faran att föras till långtgående och katastrofala slutsatser. Den vars konsis-

tens inte sträcker sig längre än till att varje dag anse att jobbet kan skjutas upp till morgondagen kommer kanske aldrig att få något gjort. Om han hade gått längre i kraven på konsistens och intresset för logiska konsekvenser skulle han kunna se att den faran hotade och möjligen reviderat sin enkla norm för när arbetet bör utföras.

Men extrema krav på konsistens har också kostnader. Det tar tid och möda som inte alltid betalar sig att vara konsistent. Gibbard accepterar att konsistensens pragmatiska fördelar inte alltid väger upp kostnaderna för att nå den. För moralens del verkar dock det pragmatiska argumentet för konsistens speciellt lämpat. Moraliska normer är ju enligt Gibbards synsätt normer för vissa känslor. Krav på konsistens vad gäller sådana normer är, enligt den pragmatiska synen på konsistensens värde, grovt sett rimliga i proportion till hur tät anknytningen mellan känsla och handling är; hur handlingsinriktad känslan i fråga är. Att vara inkonsistent t ex vad gäller normer för när det är på sin plats att känna sig lite sorgsen kan kanske antas ha små pragmatiska kostnader. Moraliska normer rör som sagt i huvudsak känslorna ilska och skuld i Gibbards teori. Dessa tycks ha en relativt direkt koppling till handlingstendenser. (I Gibbards teoretiska ram är det väl just det som förklarar att vi har de känslorna.) Följaktligen skulle alltså en relativt hög grad av konsistens

vara pragmatiskt motiverad i moraliska resonemang.

Men en relativt hög grad av konsistens behöver inte innebära att steget till etisk teori eller system (i meningen koherent system av normer med djupgående förklaringar) tas fullt ut. Gibbards avslutande diskussion gäller till vilken grad förhoppningar på teori i etik kan tänkas infrias samt vilken riktning som ter sig mest lovande för en eventuell etisk teori. Detta är nog det minst originella avsnittet av boken. Det han säger – grovt sett att det går att förstå både dragningen mot etisk teori och dragningen mot så kallade anti-teoretiska ståndpunkter och att någon form av utilitarism inte är helt orimlig trots att det finns en konflikt mellan agent-neutrala och själv-centerade omsorger – är nog i huvudsak riktigt, men en smula trivialt. Att det avsnitt som närmast berör normativ etik är det som är minst originellt är i sig belysande. Gibbards projekt har inte varit att teckna en helt ny bild av de normativa aspekterna av våra liv, utan att teckna en naturaliserad bild av hur det kan vara så att de fungerar i stort sett så som vi redan anade att de fungerar. Man bör alltså inte överraskas av att man av Gibbard får reda på att normativa diskussioner kan fortsätta som de länge har gjort. Sidgwick's metod från förra seklet framställs exempelvis som föredömlig. Men för dem av oss som tror att människan och hennes normativa verk-

samheter ingår i den darwinistiska naturen, eller i vart fall att det är en fruktbar arbetshypotes, har Gibbard givit en fördjupad inblick i vad vi

kan tänkas vara inbegripna i när vi fortsätter att diskutera etiska frågor på det gamla vanliga sättet.

Björn Eriksson